

สรุปและข้อเสนอแนะ

ยาสูบเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของไทย สามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศในปีหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่าพันล้านบาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2525 สามารถทำเงินตราต่างประเทศถึง 2,550 ล้านบาท นอกจากนี้ยาสูบยังเป็นพืชที่ให้ผลตอบแทนค่อนข้างสูงกว่าพืชอื่นอีกหลายชนิด ยาสูบจึงเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของเกษตรกร และยังเป็นแหล่งพื้นฐานในการระดมทุนสำหรับอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่สำคัญของท้องถิ่น คือ โรงบ่มใบยาด้วย

เนื่องจากระบบการผลิตใบยาสูบในประเทศไทยมีทั้งระบบตลาดข้อตกลงและระบบชาวไร่บ่มเอง ซึ่งในระบบตลาดข้อตกลงนั้น ชาวไร่ซึ่งเป็นลูกไร่ของโรงบ่มจะปลูกยาสูบและนำมาขายให้กับโรงบ่มที่ตนเองผูกพันเป็นลูกไร่อยู่ โดยโรงบ่มจะจ่ายต้นกล้า ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ให้แก่ชาวไร่ ดังนั้นจึงถูกเรียกว่า ชาวไร่ยาสูบ เพราะปลูกยาสูบขายให้โรงบ่ม แต่ยังมีชาวไร่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ทั้งปลูกและบ่มยาเอง ชาวไร่กลุ่มนี้เดิมปลูกยาสูบขายให้แก่สถานีใบยาของโรงงานยาสูบ แต่เมื่อทางโรงงานยาสูบมีนโยบายจะให้ชาวไร่บ่มยาเองก็ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวไร่ก่อสร้างเตาบ่มและทำการบ่มเอง จึงเรียกกันว่า ชาวไร่บ่มเอง เพราะเป็นทั้งผู้ปลูกและบ่มยาเอง ซึ่งระบบชาวไร่บ่มเองนี้เป็นระบบสากลที่นานาประเทศใช้อยู่ แต่การศึกษาที่ผ่านมาให้ความสนใจต่อระบบชาวไร่บ่มเองน้อยมาก ดังนั้นวิทยานิพนธ์นี้จึงได้เน้นศึกษาเกี่ยวกับชาวไร่บ่มเอง โดยเฉพาะ แต่การเสนอผลการศึกษามักจะกล่าวถึงชาวไร่ในตลาดข้อตกลงรวมไปกับการศึกษาชาวไร่บ่มเอง เนื่องจากผู้เขียนต้องการจะเสนอการศึกษาที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงนำเอาชาวไร่ในตลาดข้อตกลงมาเป็นกลุ่มเปรียบเทียบ

จากผลการศึกษาระบบเศรษฐกิจยาสูบของชาวไร่บ่มเองในจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน ซึ่งเป็นแหล่งปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียที่ปลูกมากที่สุดในประเทศไทย สามารถสรุปได้ว่า ชาวไร่บ่มเองเป็นเกษตรกรที่มีฐานะทางสังคมเศรษฐกิจสูงกว่าชาวไร่ในตลาดข้อตกลง นั่นคือ ชาวไร่บ่มเองมีลักษณะเป็นนายทุนขนาดย่อมในชนบท เนื่องจากการบ่มใบยา ชาวไร่จะต้องสร้างเตาบ่มซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินทุนสูง ดังนั้นในบรรดาลูกไร่ของสถานีใบยาของโรงงานยาสูบที่จะเปลี่ยนมาเป็น

ชาวไร่บ่มเองได้จะต้องเป็นผู้มีฐานะความเป็นอยู่ค่อนข้างดี จึงจะสามารถนำเงินมาสร้างเตาบ่มได้ นอกจากนี้ยังต้องมีเงินทุนหมุนเวียนเพื่อใช้จ่ายในระหว่างการปลูกยาสูบจนถึงการบ่มใบยา จากการศึกษพบว่า มีชาวไร่บ่มเองบางคนได้กระทำตนเป็นผู้บ่มแต่เพียงอย่างเดียว โดยจ้างชาวไร่ยาสูบปลูกยาให้แล้วรับซื้อยาสูบมาบ่ม แต่ชาวไร่บ่มเองประเภทนี้มีอยู่จำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 8 ของชาวไร่บ่มเองทั้งหมด แต่ในอนาคตถ้าหากมีชาวไร่บ่มเองประเภทนี้มากก็จะเป็นตัวทำลายระบบชาวไร่บ่มเอง ซึ่งโรงงานยาสูบได้พยายามส่งเสริมและสนับสนุนมาตั้งแต่ต้นเพื่อให้ชาวไร่ทำการปลูกและบ่มยาเอง เพราะถ้าหากชาวไร่บ่มเองรับซื้อแต่ใบยาสูบมาบ่ม ระบบการผลิตแบบชาวไร่บ่มเองก็จะมีลักษณะเป็นระบบชาวไร่บ่มเองอีกต่อไปแต่จะกลับกลายเป็นระบบตลาดซื้อตกลง ซึ่งไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่โรงงานยาสูบได้ก่อตั้งระบบชาวไร่บ่มเองขึ้นมา เพื่อหวังจะช่วยเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและนำเอาแรงงานในครัวเรือนของชาวไร่บ่มเองมาใช้ในการบ่ม ดังนั้นจึงไม่ควรให้มีชาวไร่บ่มเองประเภทแต่ควรส่งเสริมให้ชาวไร่ทำการผลิตและบ่มยาเอง

ในการศึกษาพบว่า ชาวไร่บ่มเองเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวไร่ในตลาดซื้อตกลง ดังนั้นจึงมีการถือครองที่ดินทำกินโดยเฉลี่ยมากกว่าชาวไร่ในตลาดซื้อตกลง คือประมาณครัวเรือนละ 13 ไร่ ซึ่งถ้าหากนำที่ดินทั้งหมดไปปลูกยาสูบแต่เพียงอย่างเดียว ชาวไร่บ่มเองจะผลิตยาสูบได้เกินกว่าจำนวนโควตาที่ได้รับ ดังนั้นจึงมักจัดสรรที่ดินไปปลูกพืชอย่างอื่นด้วย พืชที่ชาวไร่บ่มเองนิยมปลูกมากที่สุดได้แก่ ข้าวนาปี ซึ่งเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้ว ชาวไร่บ่มเองส่วนใหญ่จะปลูกยาสูบต่อในที่นาแห่งนั้น ดังนั้นยาสูบจึงเป็นพืชที่เสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวชาวไร่บ่มเอง จากการศึกษพบว่า ชาวไร่บ่มเองมีรายได้จากยาสูบคิดเป็นร้อยละ 80.4 ของรายได้เฉลี่ยทั้งหมด และในสัดส่วนของรายได้ที่มาจากยาสูบ รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากการบ่ม เพราะว่าการผลิตยาสูบโดยเฉลี่ยให้รายได้เพียง 13 % ของการผลิตยาสูบทั้ง ซึ่งรายได้ที่มากนี้อาจกล่าวได้ว่ามาจากค่าเช่าทางเศรษฐกิจของโควตาที่ได้รับจากยาสูบ

เมื่อพิจารณาจำนวนโควตาที่โรงงานยาสูบจัดสรรให้แก่ชาวไร่บ่มเองกับความสามารถของเตาบ่ม จะพบว่า ชาวไร่บ่มเองยังใช้เตาบ่มไม่เต็มความสามารถเพราะขนาดเตาบ่มที่ชาวไร่บ่มเองเลือกใช้สามารถผลิตใบยาแห้งปีหนึ่งถึงเตาละ 4,000 กก. แต่ชาวไร่บ่มเองได้รับการจัดสรรโควตาใบยาแห้งจากโรงงานยาสูบเพียงครอบครัวละ 1,300 - 1,500 กก. หรือ

2,400 กก. เท่านั้นเอง

ในการศึกษา เรื่องการตลาดใบยาสูบของชาวไร่บ่มเอง พบว่า โรงงานยาสูบเป็นแหล่งใหญ่ที่รับซื้อผลผลิตใบยาแห้งของชาวไร่บ่มเอง ส่วนผลผลิตที่เหลือจากการขายเข้าโควต้าแล้ว ชาวไร่จะนำไปขายให้แหล่งรับซื้ออื่นๆ เช่น บริษัทส่งออก สหกรณ์ผู้ผลิตใบยาสูบแห่งประเทศไทย พ่อค้าท้องถิ่น ผู้บ่ม และเพื่อนชาวไร่บ่มเอง ซึ่งเป็นสัดส่วนของใบยาเพียงร้อยละ 10.44 ของผลผลิตใบยาที่ขายทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่า ชาวไร่บ่มเองสามารถดำเนินการผลิตใบยาแห้งอยู่ได้ก็เพราะมีโควต้าของโรงงานยาสูบ ถ้าไม่มีโควต้าของโรงงานยาสูบ ชาวไร่บ่มเองจะมีปัญหาในเรื่องการขายผลผลิต เพราะไม่มีตลาดรับซื้อที่แน่นอนเหมือนที่โรงงานยาสูบรับซื้อ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าปีใดภาวะการซื้อขายใบยาสูบในตลาดโลกค่อนข้างดี พวกเอกชน (บริษัทส่งออก , สหกรณ์ผู้ผลิตใบยาสูบไทยจำกัด , พ่อค้าท้องถิ่น) มักจะมากว่าซื้อใบยาแห้งไปจากชาวไร่บ่มเองมากกว่าปรกติและให้ราคาสูงกว่าโรงงานยาสูบ แต่ถ้าปีใดเกิดภาวะซบเซาในตลาดใบยาสูบโลก เอกชนเหล่านี้จะกดราคารับซื้อให้ต่ำ และรับซื้อผลผลิตแต่เพียงเล็กน้อย จึงค่อนข้างเป็นตลาดที่ไม่แน่นอนสำหรับชาวไร่บ่มเอง

สำหรับลักษณะการซื้อขายใบยาแห้ง ชาวไร่บ่มเองจะนำผลผลิตส่วนใหญ่ไปขายให้โรงงานยาสูบตามโควต้าที่มีอยู่ ซึ่งทางโรงงานยาสูบจะรับซื้อแยกตามเกรด โดยแบ่งเป็นยาสูบ ยากกลาง และยาต่ำ ซึ่งสัดส่วนของการรับซื้อยาสูบ ยากกลาง และยาต่ำ ในแต่ละปีจะแตกต่างกันออกไปแล้วแต่ปริมาณใบยาสูบแต่ละชนิดที่ทางโรงงานยาสูบมีเหลืออยู่ในสต็อก แต่การรับซื้ออนุโลมให้ชาวไร่ นำเอายาสูบมาแทนยากกลางและยาต่ำได้ แต่ไม่อนุญาตให้เอายากกลางและยาต่ำมาแทนยาสูบ

ส่วนการซื้อขายยานอกโควต้ามักนิยมทำกันหลังจากขายยาเข้าโควต้าหมดแล้ว และส่วนใหญ่การขายยานอกโควต้าจะขายแบบแยกเกรดเหมือนขายให้โรงงานยาสูบ มีการขายเหมาเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่ใบยาที่ขายเหมามักจะมีจำนวนเพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอที่จะนำมาแยกเกรดขายได้ ชาวไร่จึงนิยมขายเหมาไป

สำหรับคลังสินค้าหรือโรงเก็บใบยาของชาวไร่บ่มเอง ส่วนใหญ่ชาวไร่บ่มเองจะเก็บไว้

ที่บ้าน ซึ่งมักเป็นได้ถนนหรือถนนบ้าน ที่เหลือจะเก็บไว้ที่โกดังเหล็กซึ่งสร้างแยกไว้ต่างหาก ส่วนระยะเวลาการเก็บสต็อกใบยาจะไม่แน่นอน ซึ่งจะขึ้นอยู่กับกำหนดเวลาสั่งซื้อของโรงงานยาสูบ ส่วนใหญ่จะเก็บไว้ประมาณ 1 - 2 อาทิตย์ ก็นำออกขายแล้ว สำหรับปัญหาการดูแลรักษาใบยาแท่งนั้น ไม่มีความยุ่งยากเพราะระยะเวลาในการเก็บสต็อกใบยาของชาวไร่เองสั้น จึงไม่มีปัญหาเรื่องมีปลวกหรือแมลงมารบกวน

เมื่อพิจารณาสินเชื่อที่ชาวไร่เองได้รับ จะพบว่า ชาวไร่เองค่อนข้างจะโชคดี เพราะได้รับสินเชื่อจากหลายแหล่ง เช่น ได้รับสินเชื่อจากธนาคารกรุงไทย โดยให้เงินกู้ตามโควตาที่มีอยู่ นอกจากนี้ยังได้รับสินเชื่อประเภทลิกไนท์ ปุ๋ย และ ยาปราบศัตรูพืช จากสโมสรรพนักงานยาสูบ บางรายก็อาจไปขอรับสินเชื่อจาก ธ.ก.ส. สหกรณ์การเกษตร และ ธนาคารพาณิชย์ ได้อีกด้วย ชาวไร่เองจึงไม่มีปัญหาในเรื่องเงินลงทุนเหมือนการปลูกพืชอื่น แต่อย่างไรก็ตาม ชาวไร่เองก็ยังมีภาระกู้เงินนอกระบบอยู่ แต่จากการศึกษาพบว่า ชาวไร่เองมีการใช้สินเชื่อนอกระบบธนาคารเพียงร้อยละ 2.93 ของปริมาณสินเชื่อทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่า ชาวไร่เองนิยมใช้สินเชื่อในระบบธนาคารมากกว่านอกระบบธนาคาร เพราะมีแหล่งสินเชื่อหลายแหล่งที่ให้การสนับสนุนอยู่

เมื่อพิจารณาการซื้อขายโคเวต้าของชาวไร่เอง จะพบว่า ชาวไร่เองมีการซื้อขายโคเวต้ากัน แต่การซื้อขายโคเวตานั้นยังมีอยู่น้อย เพราะชาวไร่เองจะต้องพยายามผลิตยาขายให้เต็มโควตาก่อน นอกจากบางรายที่มียาไม่พอก็อาจให้คนอื่นเอายามาเข้าโควตาแทนตน เพราะมีจะนั้นจะถูกหักโคเวต้าในปีถัดไป ซึ่งการผลิตแบบมีโคเวต้าตัวเองที่ทำให้ชาวไร่ที่มีโคเวต้าเป็นฝ่ายได้รับค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ส่วนผู้ที่สูญเสียค่าเช่าทางเศรษฐกิจคือ ชาวไร่ที่ไม่มีโคเวต้า ดังนั้นจึงมีผู้เรียกร้องอยากจะมีโคเวต้าหรือเพิ่มโคเวต้า เพราะหวังจะได้รับค่าเช่าทางเศรษฐกิจนี้ แต่ปัจจุบันโรงงานยาสูบไม่มีนโยบายในการให้โคเวต้าให้แก่ชาวไร่อีกเพราะโคเวต้าที่มีอยู่เพียงพอแก่ความต้องการของโรงงานยาสูบแล้ว

สำหรับผลการศึกษาประสิทธิภาพทางเทคนิคของการผลิตยาสูบในจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูนพบว่า การผลิตยาสูบไม่ว่าจะเป็นการผลิตยาสดหรือยาแท่งต่างก็มีระดับประสิทธิภาพทางเทคนิคค่อนข้าง

ข้างสูงในระดับเทคโนโลยีที่มีอยู่ นั่นคือ ดัชนีประสิทธิภาพทางเทคนิคของการผลิตยาสูบของทั้งชาวไร่บ่มเองและชาวไร่ยาสูบจะอยู่ในระดับ 80 % ขึ้นไป เช่นเดียวกับการผลิตใบยาแห้งของชาวไร่บ่มเอง นั้นแสดงให้เห็นว่า การผลิตยาสูบในจังหวัดเชียงใหม่-ลำพูน มีระดับประสิทธิภาพทางเทคนิคสูง และในระหว่างกลุ่มชาวไร่บ่มเองกับชาวไร่ในตลาดข้อตกลง พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันในประสิทธิภาพทางเทคนิค แต่ในกลุ่มชาวไร่บ่มเองที่ผลิตใบยาแห้งนั้น จะพบว่า ชาวไร่บ่มเองที่มีขนาดการผลิตใหญ่จะมีประสิทธิภาพทางเทคนิคสูงกว่าชาวไร่บ่มเองที่มีขนาดการผลิตขนาดเล็ก

ข้อเสนอแนะทางดำเนินนโยบาย

เนื่องจากการผลิตยาสูบในประเทศไทยมี 2 ระบบคือ ระบบตลาดข้อตกลงและระบบชาวไร่บ่มเอง และจากการศึกษาพบว่า ชาวไร่บ่มเองค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวไร่ในตลาดข้อตกลง ดังนั้นนโยบายที่จะให้ระบบการผลิตใบยาสูบมีแต่ระบบชาวไร่บ่มเองจึงไม่ถูกต้อง เพราะเป็นนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขการกระจายรายได้ของรัฐบาล เพราะจะกลายเป็นว่ารัฐให้ความช่วยเหลือแต่เฉพาะชาวไร่ที่มีฐานะดี แต่ชาวไร่ในตลาดข้อตกลงซึ่งมีลักษณะการผลิตขนาดเล็ก และมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างต่ำจะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ แต่การมีระบบตลาดข้อตกลง ระบบนี้ได้ช่วยชาวไร่ที่มีการผลิตขนาดเล็กเหล่านี้ ดังนั้นนโยบายการผลิตใบยาสูบที่มีทั้งระบบตลาดข้อตกลงและระบบชาวไร่บ่มเองจึงเป็นนโยบายที่ดีอยู่แล้ว เพราะสามารถช่วยเหลือชาวไร่ยาสูบได้ทุกกลุ่ม

สำหรับนโยบายการเพิ่มโควตาให้ชาวไร่บ่มเอง ในสถานการณ์ปัจจุบันยังไม่สมควรเพิ่มโควตาให้ชาวไร่บ่มเอง เพราะโรงงานยาสูบมีสต็อกใบยาอยู่เป็นจำนวนมาก และการเพิ่มโควตาจะไปสนับสนุนให้ชาวไร่ปลูกยาสูบมากขึ้น ซึ่งสถานการณ์การค้าใบยาสูบในตลาดโลกค่อนข้างขบเขามาหลายปีแล้ว ถ้าชาวไร่บ่มเองผลิตใบยามากและขายไม่หมดอาจมีปัญหาการเรียกร้องให้โรงงานยาสูบรับซื้อใบยาเพิ่มขึ้น ซึ่งเกินความสามารถของโรงงานยาสูบที่จะรับซื้อได้ จึงอาจเกิดปัญหาติดตามมา ดังนั้นจึงเป็นการถูกต้องที่โรงงานยาสูบไม่มีนโยบายเพิ่มโควตาให้ชาวไร่บ่มเอง นอกจากนี้การเพิ่มโควตาให้ชาวไร่บ่มเองก็เป็นการช่วยเหลือชาวไร่ที่มีโควตาอยู่แล้วให้มีรายได้เพิ่ม

ขึ้น แต่ชาวไร่ที่ไม่มีโคไถจะไม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายการเพิ่มโคไถ

จะเห็นได้ว่า ถ้าหากประเมินทางด้านประสิทธิภาพแต่เพียงอย่างเดียว งานวิจัยของ Suriya และการศึกษาที่ให้ข้อสรุปที่เหมือนกันคือ ระบบชาวไร่ตนเองเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ และให้ผลตอบแทนต่อผู้ผลิตสูงสุดในการผลิตยาสูบ แต่ถ้าพิจารณาสภาพตลาดใบยาสูบที่ถดถอยในปัจจุบันซึ่งผู้ผลิต (ผู้บ่มและชาวไร่ตนเอง) ต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด รัฐไม่จำเป็นที่จะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับระบบการผลิตยาสูบเพราะผู้ผลิตจะแข่งขันกันเอง ผู้ผลิตรายใดที่ดำเนินการผลิตต่อไปอีกไม่ได้จะออกไปจากระบบการผลิตเอง

ข้อเสนอแนะในการศึกษารั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษานี้ได้เห็นศึกษาเฉพาะชาวไร่ตนเอง ถึงแม้ว่าการศึกษาในบางส่วนจะได้กล่าวถึงชาวไร่ในตลาดข้อตกลงไว้บ้างแต่ก็ไม่ได้ศึกษาไว้ทั้งหมด ดังนั้นในการศึกษารั้งต่อไปควรถูกนำเอากลุ่มชาวไร่ในตลาดข้อตกลงมาศึกษาด้วยเพราะจะช่วยให้เห็นภาพของระบบการผลิตใบยาสูบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาประสิทธิภาพการผลิตใบยาแห้ง การศึกษานี้ได้กล่าวถึงเฉพาะชาวไร่ตนเองไม่ได้นำเอาระบบโรงบ่มเข้ามาศึกษาจึงไม่มีการเปรียบเทียบให้เห็นชัดว่าระบบไหนดีกว่าในการศึกษารั้งต่อไปถ้าหากนำเอาระบบโรงบ่มเข้ามาศึกษาด้วยจะทำให้เห็นเด่นชัดว่าระบบการผลิตใบยาแห้งระบบใดดีกว่าเพื่อจะได้วางแผนปรับปรุงระบบการผลิตใบยาสูบให้ดียิ่งขึ้น